

че до сього часу якась чорна заслона заслонювала мені очі, і що Степан неначе починає її піднімати.

— Підожди, кажу, підожди хвильку.... дай мені добренько порухати мозком, розкусити, та розжувати добренько все, що ти мені сказав.... Коли, брате, з темноти в мить на ясний світ вийдеш, то все очі наче що застеляє, зразу і не оглянешся, дай часу з думками забратись!.....

— На те, каже, Степан, і почав я з тобою про се діло балакати, що бачу, що у тебе є своя голова на в'язах. А коли чоловік з розумом, то йому треба лише дорогу показати, а далі сам своїм розумом добереться. Прощай покищо; а надумаєшся очі небудь, знов заходи, і по душі з тобою побалакаєм.

Пішов я від Степана неначе придурковатий. Думок в голові з неначе рій пчіл. Одна думка перегонить другу.... Всю ніч не спав, лише під ранок трохи заснув. На другий день ходжу і чую, неначе якийсь то новий чоловік в мині народився. Або неначе б то мене хто вивів на високу гору і я став далеко, далеко відіти. Широко — далеко вільний світ розтилився, лиш геть-геть далеченько, як в тумані, невідома земля лежить.....

І думалось мені: так, повинна бути правда на землі. Не всеж лиш кривді над нами панувати, не всеж оплутувати нас, мужиків, своєю хитрою механікою. Та й біда наша, що ми своїх думок до кінця не додумали. Володієм, приміром, своєю землею, всім миром, стараємся, як по справедливості, щоб всі однаково нею користались; а того й не подумаєш, що всьому б'руському народови треба такий мир згуртувати, і свою і всю панську землю зєднати і пустити рівноправно користатись всім. Або, приміром, завели ми громадський млин, громадську молотярку і всі бачим, що від того нам є вигода; те; що поперед мелник та пан з нас брали в свою користь, тепер пішлоб на громадські потреби. А того й не подумаєшся, що по всій землі варта булоб так зробити і залізниці і копальні срібні, мідні, і фабрики, і пароплави відібрати і для громадської користі пустити. Або маєм старшину відвічального,